dr. PANAIT I. PANAIT

Problema reşedinţei Ţării Româneşti în perioada 1459 — 1659

Istoria popoarelor este indisolubil legată de existenţa capitalelor lor. Sînt numeroase cazurile consemnate în documente şi cronici în care destinele ţării sînt condiţionate de evenimente şi fapte petrecute în acele centre care găzduiesc puterea politică. Realităţile româneşti au făcut ca aşezările de reşedinţă domnească să cumuleze potenţe politice, economice şi culturale, prioritatea revenind de fiecare dată resortului economic.

Pentru epoca medievală problema reşedinţei de scaun reprezenta un aspect fundamental al societăţii în totalitatea componentelor ei majore. Autoritatea exercitată în capitală reprezenta dreptul de poruncă pe întregul teritoriu al ţării, după cum pierderea reşedinţei ducea practic la anularea acestei autorităţi. Domni în scaun sau pretendenţi îşi apără, sau tind să-şi impună autoritatea asupra oraşului în care scaunul domnesc conferă dreptul suveran cu toate valenţele lui. Pe de altă parte existenţa Curţii impulsionează progresul economic reprezentat de meşteşugari, negutători şi ţărani, ajută la sporirea creaţiei spirituale. Curtea domnească este instituţia prin care ţara participă la viaţa de dincolo de hotare, la apărarea intereselor poporului în faţa pretenţiilor străine stimulate, în condiţiile noastre, de cele trei mari imperii interesate direct şi constant în exercitarea autorităţii la Dunăre şi în Carpaţi. Ca atare motive de ordin intern, uneori influenţate de factori străini, concură la stabilirea oraşului de reşedinţă voievodală, acest centru polarizator al componentelor majore ale existenţei contemporanilor.

Trebuie să subliniem de la început că problema reşedinţelor domneşti stăruie în atenţia istoricilor români de peste un veac. Dorinţa de a explica mobilul obiectiv al mutării scaunului voievodal dintr-un centru urban în altul i-a preocupat, cu rezultate demne de luat în seamă, pe Dimitrie Berindei, B. Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, iar mai recent, pe istoricii Alex. Andronic, Mircea D. Matei, Nicolae Constantinescu, ş.a. Astăzi putem spune că s-au obţinut rezultate remarcabile îndeosebi în privinţa datării începuturilor oraşelor ce au beneficiat de dreptul de a găzdui domnia decenii sau veacuri. Dacă mutarea vremelnică a reşedinţei de la Argeş, prima capitală a Ţării Româneşti, şi sediu al înaintaşilor voievozi ctitori de ţară, la Cîmpulung, după expediţia prădalnică a lui Carol Robert din toamna tîrzie a anului 1330, este temeinic argumentată, mai puţin clar se conturează faza a doua, aceea a stabilirii locului de şedere domnească la

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Tîrgoviște și cea de-a treia pe parcursul căreia Tîrgoviștea și Bucureștii își vor disputa rolul de centru politic prioritar al Valahiei. Asupra acestei a treia etape ne vom opri acum, încercînd să desprindem unele aspecte așa cum ele se degajă din studiul documentelor vremii, izvoare redactate din 1459 cînd domnia lui Vlad Țepeș conferă așezării de pe rîul Dîmbovița calitatea de reședință și pînă în 1659 cînd Tîrgoviștea este oficial părăsită de Curtea Domnească. În aceste două sute de ani dualitatea între cele două principale orașe ale Țării Românești va înregistra etape favorabile cînd uneia cînd alteia dintre ele, făcînd ca în ultima fază orașul urmașilor lui Bucur să acapareze definitiv scaunul domnesc.

Din literatura de specialitate se desprind trei principale categorii de explicații privitoare la momentul desemnării reședinței București.

Prima dintre ele susține faptul că mutarea autorității domnești la București s-a făcut din dorința unor voievozi filootomani de a fi mai aproape de pașalele de la Dunăre. Adepții acestei explicații pornesc, în fond, de la însemnarea lui Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel, care spune că la București „își aveau principii reședința *în vremurile din urmă*, pentru a fi mai aproape de hotarul turcesc"[1]. „Astfel reședința domnească în București — scria Gr. Tocilescu — devine o garanție pentru credința domnului către Poarta Otomană"[2]. Analizînd prezența domniei în cele două orașe, în funcție de hrisoavele emise, s-a formulat ideea că domnitorii cu vederi mai ostile Sublimei Porți preferau orașul de pe Ialomița, în timp ce aceia care simțeau nevoia ajutorului ostășesc otoman ședeau la București.[3]

— Cu totul opusă ipotezei amintite este aceea care tinde să dovedească faptul că stabilirea domniei în orașul de pe Dîmbovița a fost impusă de politica antiotomană a voievozilor apărători de țară. În acest sens se poate cita explicația lui Nicolae Iorga privind tendința politică a lui Mircea I-iu de a apăra Dunărea[4], preocuparea lui Vlad Țepeș de a se stabili la București în vederea pregătirii războiului din 1462[5], declanșarea ridicării antiotomane la București de către Mihai Viteazul în toamna anului 1594 ș. a. Am avea, așadar, la București un punct de unde frontiera cea mai amenințată, cea sudică, putea fi mai ușor supravegheată de către domnie.

— Cea de-a treia categorie de explicații are în vedere considerente de natură economică: accentuarea comerțului cu sudul Dunării, în detrimentul celui tradițional purtat cu orașele din Transilvania sau cu cele din centrul Europei, încrucișarea în vatra veche a Bucureștilor a unor importante drumuri comerciale[6]. Unul din motivele invocate în acest

[1] *Călători străini despre țările române*, III, București, Edit. Academiei, 1971, p. 8.
[2] Grigore Tocilescu, *Cetatea București*, București, 1898, p. 21.
[3] Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459—1862)*, București, 1963, p. 31.
[4] Nicolae Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 9. Ideea schimbării la Frații Tunusli, *Istoria Țerei Românești*, trad. G. Sion, București, 1863, p. 129.
[5] Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, București, 1973, p. 25.
[6] P. P. Panaitescu, *Cum a ajuns București capitala țării*, București, 1947, p. 227—229.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

sens se găseşte în Cronica lui Baltasar Walter care arăta că Mihai Viteazul a trebuit să facă pace cu rivalii săi islamici deoarece ţara sărăcise, nemaifiind comerţ peste Dunăre.

Fără îndoială că toate aceste puncte de vedere prezintă un interes demn de reţinut în clarificarea acestui fenomen complex cum îl numeşte H. H. Stahl[7]. Privite în succesiunea lor cronologică reşedinţele Ţării Româneşti manifestă tendinţa coborîrii din zonele submontane, către cele subdeluroase pentru a se stabili în plină cîmpie.

În istoria sa medievală Ţara Românească a beneficiat de trei principale reşedinţe permanente : Argeş[8], Tîrgovişte[9] şi Bucureşti[10] cărora li s-au alăturat, ca oraşe de găzduire voievodală temporară, încă şase aşezări urbane : Cîmpulung[11], Gherghiţa[12], Piteşti[13], Craiova[14], Caracal[15], Tîrşor[16]. Fenomenul tipic este dat de faptul că trecerea de la o reşedinţă domnească principală la următoarea nu s-a făcut brusc ci prin repetate reveniri, dualitatea dintre Bucureşti şi Tîrgovişte eşalonîndu-se exact două secole. La rîndul lor reşedinţele temporare beneficiază de o atenţie diferenţiată din partea domniei, unii dintre voievozi preferînd Gherghiţa, alţii Tîrşorul sau Piteştii. Cert este însă faptul că toate aceste nouă localităţi sînt distribuite pe o arie întinsă capabilă să permită controlul întregii ţări. Dintre acestea patru sînt în plină cîmpie, trei se găsesc la întîlnirea cîmpiei cu subdealurile carpatine şi numai două, primele de fapt, îşi iau protector imediat coamele munţilor. Analizate din punct de vedere cronologic două din aceste sedii domneşti aparţin secolului al XIV-lea, cinci veacului al XV-lea şi numai două veacului următor. Ca atare momentul hotărîtor în stabilirea reşedinţei voievodale în Ţara Românească se petrece în secolele XIV—XV. Există în acelaşi timp o concordanţă între plasarea geografică şi data acordării rangului voievodal al acestor centre urbane. Ca atare pe parcursul deceniilor se petrece un fenomen, pe care îl considerăm obiectiv, care reclamă domnia în anumite zone ale ţării. Argumentarea în această direcţie, folosită pînă acum, deşi concludentă, se referea la un număr relativ mic de localităţi. Ceea ce a scăpat din atenţia istoricilor noştri este o altă categorie de aşezări, şi a-

[7] H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, I, Bucureşti, Edit. Academiei, 1958, p. 47.

[8] *Documenta Romaniae Historica* (în continuare D.R.H.), B. Ţara Românească, I, Bucureşti, Edit. Academiei, 1966, p. 13. Dat la 25 noiembrie 1369. Oraşul era mult mai vechi.

[9] *Ibidem*, p. 88. Hrisov domnesc din 22 iunie 1418.

[10] *Ibidem*, p. 204. Hrisov din 20 septembrie 1459.

[11] Deşi folosit de către primii Basarabi nu se cunoaşte nici un act domnesc emis la mijlocul secolului al XIV-lea la Cîmpulung. Vezi *Cîmpulung Muscel, Ieri şi Azi*, Cîmpulung-Muscel, 1974, p. 63.

[12] *D.R.H.* B. Ţara Românească, I, p. 191—193. Hrisov din 2 august 1453.

[13] *Ibidem*, p. 288. Emis la 16 august 1481.

[14] *Ibidem*, p. 428. Dat la 31 ianuarie 1496.

[15] *Documente privind istoria României* (în continuare D.I.R.) B. Ţara Românească, veac XVI/6, Bucureşti, Edit. Academiei, 1953, p. 302. Hrisov din 18 ianuarie 1593 dat „în scaunul Caracal".

[16] *D.I.R.*, veac XVI/2, p. 237—238. Hrisov din 16 ianuarie 1538.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

cestea legate de prezența domniei. Sînt localitățile din care au fost emise acte sub semnătura voievodală și care dovedesc prezența autorității supreme în diferitele județe, orașe și sate dintre Carpați și Dunăre. Astfel, în afara celor nouă principale reședințe mai apar în documentele emise între 1389 și 1617 încă 47 așezări. Ele sînt distribuite pe întreaga suprafață a țării, mai puțin în Bărăgan și în sud—vestul Olteniei. Sînt localități în care domnia a fost prezentă din diferite motive, prilej cu care s-au emis hrisoavele ce ni s-au transmis pînă astăzi. Unele dintre ele sînt vechi orașe, sau cetăți (9), altele sînt mănăstiri (5), tabere militare (3), cele mai multe (30) fiind însă așezări rurale. Grămăticul încheie actul său cu consemnarea „și am scris eu, Vișan logofăt, în satul ce se numește Afumați"[17] sau „în satul Răduleşti"[18], „în satul Drăgoești"[19] etc. Toate aceste acte se referă la întăriri de stăpînire asupra unor moșii sau sate. Ca atare din 19 iunie 1421 cînd se atesta primul sat în care domnia emite un hrisov, este vorba de Creața, din sud de Tîrgoviște[20], și pînă la 23 mai 1614 cînd este întărit cu semnătura voievodală documentul dat „în sat în Prund"[21], domnia a cercetat și a hotărît drepturi de proprietate în 30 de așezări rurale. Analizate cronologic 10 din aceste reședințe ocazionale aparțin secolului al XV-lea, 20 primei jumătăți a secolului al XVI-lea, 12 jumătății a doua a aceluiași veac și în fine 5 primelor decenii ale secolului al XVII-lea. Concluzia ce se degajă cu ușurință este aceea că actul de mobilitate a domniei, însoțită de divan, de mari boieri și erarhi, se consemna în secolul XV și în jumătatea întîia a secolului al XVI-lea. Revelator în acest sens este raportul din 19 martie 1531 al lui Jan Ocieski către cancelarul Poloniei în care arăta că sosind în Țara Românească a dorit să-l vadă pe domnitor „Și cum el colindă zile (întregi) prin țara lui de colo-colo am întrebat și am cercetat cu foarte multă stăruință unde s-ar afla și niciodată nu am putut să știu din cauza desei sale mutări din loc..."[22]. În scurta sa domnie din anii 1510—1512 Vlad cel Tînăr, emite acte din cele trei reședințe permanente, din Pitești și din alte patru localități. Aceste frecvente deplasări aveau scopuri economice, politice și sociale bine definite. Este de fapt perioada în care societatea medievală românească înregistrează mutații hotărîtoare. Cîmpia cu marile ei resurse preocupă clasa feudală, interesată să beneficieze de documente de confirmare a dreptului de stăpînire. Analizînd topografia rețelei localităților cu prezență certă domnească, se constată că ponderea categorică revine zonelor subdeluroase și de cîmpie. Pentru secolul al XV-lea procentul ce revine cîmpiei este de 55% pentru ca în secolul al XVI-lea să urce la 65%. Astfel pe baza izvoarelor scrise rezultă în mod incontestabil că în secolele XV—XVI Cîmpia Română reclamă o atenție sporită din partea domniei. Așa se explică și prezența voievozilor în satele,

[17] *D.I.R.*, veac XVI/2, p. 193.
[18] *Idem*, veac XVI/3, p. 31. Hrisov emis la Tîrgoviște la 11 iunie 1555.
[19] *Ibidem*, p. 61. Document dn 7 iulie (1557).
[20] *D.R.H.*, B. Țara Românească, I, p. 100.
[21] D.I.R., veac XVII/2, p. 281.
[22] *Călători străini*, I, p. 308—309.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

tîrgurile, oraşele şi mănăstirile din jumătatea sudică a ţării. Ca atare considerente interne, obiective, impun în acea perioadă coborîrea reşedinţei mai întîi de la Argeş la Tîrgovişte şi de aici la Bucureşti. De fapt, revenind la situaţia localităţilor de emitere a documentelor domneşti, se cuvine să reţinem faptul că peste 50% din ele se aflau în culoarul Piteşti—Ploieşti, Giurgiu—Cornăţel, dreptunghi care are, pe extremă nordică Tîrgovişteа, iar în centru Bucureştii. Abordînd astfel problema reşedinţei domneşti nu scăpăm din vedere şi alte cauze cum ar fi orientarea comerţului românesc spre sud, interesele unor familii domneşti, ştiut fiind faptul că Drăculeştii au stăpînit mai multe moşii în jurul Bucureştilor, considerentele militare etc. Nu este de neglijat faptul că unele evenimente care au afectat reşedinţa domnească, fie că este la Argeş, la Tîrgovişte sau la Bucureşti, determina hotărîrea Curţii de a se adăposti într-unul din celelalte oraşe. Elementul fundamental rămîne însă, ca o constantă determinată, dezvoltarea economică a ţării în ramurile sale prioritare. Şi cum orînduirea feudală se bazează pe economia agrară, cîmpia reprezenta domeniul principal asupra căruia îşi exercită autoritatea domnia ca exponentă a clasei feudale. Transformarea Bucureştilor în reşedinţa permanentă a Ţării Româneşti corespunde acestei realităţi medievale. Din 1459 şi pînă în 1659 cele mai mari oraşe ale Ţării Româneşti, Tîrgovişteа şi Bucureştii vor găzdui concomitent sau succesiv scaunul domnesc. Istoricii noştri, pornind de la actele domneşti emise în Tîrgovişte şi la Bucureşti, au încercat să precizeze importanţa pe care fiecare din voievozi au acordat-o reşedinţei predilecte. De aici concluzia privind gruparea domnitorilor tîrgovişteni şi aceia a şezătarilor în scaunul Bucureştilor. Diagrama privind prezenţa domnească în cele două oraşe, făcută pe ani de emitere şi nu pe număr simplu de acte cunoscute, oferă o situaţie relativ fidelă a raportului între domnie şi oraşul de reşedinţă. Pe baza celor cîteva mii de acte interne emise între 1459—1634, se constată că timp de 7 ani nu s-a dat nici un document în cele două reşedinţe, mai corect spus nu s-a păstrat nici un act scris în acei ani, în aceste oraşe. În perioada menţionată Tîrgovişteа înregistrează 53 ani absenţi, iar Bucureştii 43 ani absenţi în documente. În perioada 1459—1525 diagrama indică o evoluţie relativ uniformă, cu unele scurte accente spre Bucureşti între 1463— 1465, 1492—1494, 1510, sau spre Tîrgovişte în răstimpurile 1482—1485, adică în ultima parte a domniei lui Vlad Călugărul, între 1500—1505 sau în scurta şedere în tron a lui Vlăduţ (1510—1512). Cu cea de-a doua decadă a secolului al XVI-lea Tîrgovişteа va fi mai frecvent vizitată de domnie, înregistrînd o superioritate incontestabilă faţă de Bucureşti. Totuşi exceptînd scurte răgazuri oraşul de pe Dîmboviţa va continua să găzduiască instituţia domnească. Situaţia aceasta se menţine pînă la începutul domniei lui Mircea Ciobanul care, continuînd cu voievozii succesori, va iniţia o perioadă de 50 de ani de incontestabilă autoritate bucureşteană. Acest lucru nu înseamnă însă abandonarea frumoasei Curţi domneşti de pe Ialomiţa în care timp de 24 de ani se va aşterne semnătura domnească pe acte ce ne stau acum la înde-

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

mînă. Afirmarea Bucureştilor este însă constant în ascensiune, atingînd culmi prin domniile lui Alexandru II Mircea, Mihnea Turcitul şi Mihai Viteazul.

Distrugerile provocate de ostaşii lui Sinan Paşa în toamna anului 1595 se reflectă şi în raporturile dintre domnia ţării şi Bucureşti. Practic importanţa reşedinţei din care s-a dat semnalul de ridicare la luptă, Bucureşti, s-a prăbuşit. Din 1595 pînă în 1625 domnia rămîne sporadic în oraşul de pe Dîmboviţa. Voievozii preferau Tîrgovişteа din care emit cele mai multe din actele vremii. Cu domnia lui Alexandru Coconul, urmat de Alexandru Ilieş, Leon Tomşa şi Matei Basarab situaţia capătă un făgaş nou. Prioritatea revine acum hotărîtoare Bucureştilor. Astfel că la începutul deceniului patru al secolului al XVII-lea rolul Bucureştilor era atît de puternic afirmat încît el anunţa încheierea disputei cu vechiul scaun de sub poalele dealului ce protejează splendida ctitorie a lui Radu cel Mare. Cu toată mutaţia impusă de Matei Basarab, calea era ireversibil prefigurată, dînd şanse oraşului Bucureşti.

În urma analizei acestui tablou diagramatic nu putem accepta ipoteza grupării voievozilor Ţării Româneşti prin şederea lor la Tîrgovişte sau la Bucureşti în rivali sau adepţi ai Porţii Otomane. Cu foarte puţine excepţii situaţia nu se confirmă. În fond ce însemnau 60 km distanţă între cele două oraşe pentru un Imperiu Otoman care-şi întindea fruntariile pe mii de kilometri ? Extrem de puţini dintre aşa-zişii domnitori şezători la Tîrgovişte şi-au găsit refugiul peste munţi în secolele XV—XVIII. Radu cel Mare, Vlad Vintilă, Radu Paisie, ca să ne referim numai la cei din prima jumătate a secolului al XVI-lea, sînt nişte personalităţi lipsite de rîvna de a ieşi de sub controlul Porţii Otomane.

Esenţial rămîne faptul că cele două oraşe permiteau domniei rezolvarea unor probleme interne al căror făgaş se subordonează unor cerinţe obiective ale societăţii româneşti.

Le probleme de la résidence de la Valachie dans la période de 1459 à 1659

RÉSUMÉ

Pendant l'époque médiévale, la Valachie a eu part de trois résidences permanentes, Argeş, Tîrgovişte et Bucarest, auxquelles se sont rajoutées six autres résidences temporaires. Le passage d'une résidence à l'autre ne s'accomplit pas brusquement, mais par des retours répétés. Ainsi, la ville de Bucarest a partagé avec Tîrgovişte la qualité de résidence princière de 1459 jusqu'à 1659.

Les conditions qui ont favorisé le choix de Bucarest comme résidence permanente du règne sont multiples. Le rôle décisif revint à l'augmentation de l'importance économique de la zone de plaine. En précisant l'existence de plus de 47 localités d'où furent émis des documents princiers durant la période 1421—1641, la présente étude montre que pendant le XV siècle, 55% de ces localités visitées

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

par les voïvodes du pays étaient en plaine. Pendant le XVI siècle, le pourcentage monte à 65%. Ainsi, sur la foi des sources écrites, il en résulte que pendant les XV —XVI siècles, la Plaine Roumaine bénéficiait d'une attention accrue de la part du règne.

Des raisons internes, liées à la mise supérieure en valeur des zones du Sud de la Valachie ont imposé l'établissement de la résidence à Bucarest. A celles-ci, on peut ajouter d'autres causes, comme la nécessité de la défense des frontières du Sud et d'Est du pays, menacées par l'Empire Ottoman, l'orientation du commerce roumain vers le Sud de la Péninsule Balcanique, les intérêts de certaines familles princières qui possédaient des domaines dans la zone de Bucarest, etc. L'essentiel est que Bucarest est devenu résidence princière en vertu des nécessités internes de la société roumaine.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro